

Vítejte na hradě, tady je výsernice

1. 4. 2017, Lidové noviny, příloha Orientace, s. 25

JAKUB JAREŠ

České památky navštíví každoročně dvanáct milionů návštěvníků. Rozsáhlejší systém „mimoškolního vzdělávání“ než návštěvy památek v této zemi neexistuje. Jakými principy se prohlídky řídí? Co se na hradech a zámcích dozvídáme? A co bychom se dozvídat mohli? Tři otázky k začátku turistické sezony.

Je poslední březnová neděle. V prosluněném dopoledni stoupají ke Karlštejnu rodiny s dětmi, skupinky seniorů i studentů, cyklisté a zájezdy zahraničních turistů. Ročně jich sem přijde 220 tisíc. Na nádvoří si koupí vstupenku za 190 korun (kdo neumí česky, za 330) a čekají na začátek prohlídky.

Jsou na místě, které římský císař Karel IV. koncipoval jako vstupní bránu do nadpozemského světa, nechal je vyzdobit mimořádným uměním, uložil zde relikvie a říšské korunovační klenoty. Je to místo evropského významu. A dalo by se tu mluvit o mnohém – o středověké Evropě, Svaté říši římské, středověké i Karlově osobní zbožnosti anebo o tom, proč je pro nás Karel pořád tak přitažlivou osobností. Průvodkyně vítá návštěvníky a začíná stavebním vývojem hradu. Hned v prvních větách informuje, že Studniční věž je hluboká 80 metrů a byla postavena v roce 1348. Proč to máme vědět, není jasné. Ale pokračujeme dál. U mapy tehdejší Evropy se můžeme zasmát, že zatímco Berlín byl za doby Karla IV. pouhá vesnice (což není pravda), Praha byla významné město. Tím začíná série průvodcovských klišé. Zjišťujeme, že Alžběta Pomořanská lámala meče, Zikmund byl liška ryšavá, postava na obraze má příliš dlouhé nohy, tuhle stoličku možná vyřezal sám císař, který se koupal všeho všudy dvakrát měsíčně, a tady těmi dveřmi stoupal za manželkou do ložnice. Prominentní místo má v prohlídce vše, co souvisí s vyměšováním. Hrad byl dobýván za pomoci vrhaných fekálií, tady ta místnůstka se jmenuje převét neboli výsernice a výměšky z ní padaly díky gravitaci. Nakonec dojde i na Václava Hájka z Libočan, Jana Nepomuckého (který s hradem nijak nesouvisí), na Drákulu a na Heydricha. To vše je proloženo historickými informacemi, které jsou důsledně popisné.

Zodpovědnost za podivnou směsici informací samozřejmě nemá konkrétní průvodkyně, ostatně podobné věci jsem slyšel na Karlštejně už před pěti lety. A slyšet je můžeme také na jiných hradech a zámcích. Je to zvláštní česká tradice, která prohlídky památek pojímá jako popisnou faktografii, stavebně technické údaje a legendy na úrovni historek z natáčení.

Síla tradice

Jak má podle českého státu prohlídka památky vypadat, shrnuje útlá brožovaná knížka vydaná Národním památkovým ústavem v roce 2014. Nese úředně strohý titul Metodika průvodcovské činnosti na hradech, zámcích a dalších zpřístupněných památkách a na první stránce uvádí schvalovací číslo certifikátu ministerstva kultury. Díky tomu je distribuovaná jako doporučený návod na většinu památek.

Metodika začíná pěkně po pořádku definicí. A hned od prvních vět ukazuje, že její hlavní vlastností bude popisnost. „Průvodcovský výklad,“ sdělují autoři, „vychází ze znalosti historických událostí, didaktických zásad, plní hledisko bezpečnosti a ochrany kulturních památek, jejich interiérů a mobiliárních fondů, slouží jako zpětná vazba nejen pro prezentaci, ale i správu a údržbu památek... Nezastupitelná je role průvodce v případě výpadků energie, zdravotních problémů mezi návštěvníky, živelních pohrom a dalších mimořádných událostí...“

Navazuje kapitola o historii průvodcovské činnosti, v níž je líčen vývoj od zpřístupnění zámku Frýdlant v roce 1801 přes služební řád správců Karlštejna až po zestátnění památek po druhé světové válce. Je to studie, která by možná našla místo v odborném časopise, v praktické příručce ale budí spíše rozpaky – zvláště když zabírá 30 ze 72 stran textu.

Když konečně dojde na rady a doporučení pro tvorbu prohlídky, zůstává metodika bezradná. Nabízí jen čistě formální návody, jak vhodně strukturovat sylabus (hlavní sdělení vlevo, doplňkové informace vpravo), jak vybrat, vyškolit a kontrolovat průvodce či jak je důležité slušné vystupování a přiměřené oblečení.

Otázku, jaký má vlastně celé to posouvání v papučích po zámeckých parketách smysl, si text neklade. Je z něj ale zřejmé, že hlavní pozornost autorů má památkový objekt jako takový. Návštěvníci si mají vyslechnout historii jeho vzniku a architektonického vývoje, rodopis jeho majitelů a biografie dalších osobností, které jsou s ním spojené, popis jednotlivých stavebních prvků a vybavení interiérů. Je to zkrátka prohlídka, jak ji známe: cílem je projít památku místnost po místnosti, ukázat nejvýznamnější poklady a podat historický výklad – včetně vysvětlení, co je bergfrit, intarzie nebo karyatida.

Není náhoda, že ústřední pozornost má v celé metodice průvodcovský sylabus, jehož různé strojepisné verze jsou v knize na mnoha stranách otištěny. Jak autoři zdůrazňují, „základem výkladu průvodce je vlastní znalost textu a jeho aplikace před návštěvnickou veřejností“. Je to zvláštní, člověk by skoro řekl, že nejdůležitější je, aby průvodce dobře znal samotnou památku, měl ji rád a měl na ni vlastní názor, který dokáže předat. Na to, co si myslí průvodci a co návštěvníci, se ale metodika neptá.

Památky nás baví

Zatím velmi pomalu se prosazuje i jiný pohled na zpřístupňování památek. V letech 2012–2015 začal pracovat na Národním památkovém ústavu badatelský tým složený z mladších památkářů, ale také historiků, pedagogů a didaktiků z pražské a brněnské pedagogické fakulty. Po čtyřletém zkoumání a ověřování nových trendů v praxi vydali pěti metodik nazvaných Památky nás baví.

Vychází z úplně jiných principů. Otevřeně říkají, že jim nejde primárně o to, předat informace o památkových objektech, ale využít je jako místo výchovy, vzdělávání a osobního rozvoje návštěvníků. V tomto případě předškoláků a žáků prvního stupně, pubescentů a adolescentů, studentů učitelství, rodin s dětmi i seniorů a handicapovaných, jimž se každý jednotlivý díl metodiky věnuje.

Teoretickým východiskem byla pro tým kolem Martiny Indrové a Hany Havlůjové konstruktivistická pedagogika. Ta je založena na přesvědčení, že učení bez vlastního zájmu a motivace vyučovaných nemá valný smysl, a snaží se je proto přímo do tvorby poznatků co nejvíce zapojit.

Na tomto myšlenkovém půdorysu navrhli Devatero památkové edukace. Říkají v něm například, že na počátku poznání je zážitek, že čeho se člověk dotkne a co si sám vyzkouší, na to nezapomene, anebo že lidé chrání to, k čemu mají vztah. Celkově je devatero prodchnuto obratem k návštěvníkům. Památky jsou pak spíše „místem, kde můžeme objevovat své příběhy“, setkávat se, učit se, bavit se a tvořit.

Na mnoha stranách pak autoři ukazují desítky příkladů z praxe, včetně britských, francouzských a amerických. Především ale představují svoje vlastní projekty, do nichž se zapojili lektori a účastníci například v Telči, Sázavském klášteře, na zámcích v Třeboni, Bečově nad Teplou, Kroměříži či Veltrusech.

Ve skutečnosti se nejedná o tradiční prohlídky, ale vícehodinové edukační programy. Třeba v Sázavském klášteře putovali žáci druhého stupně po stopách sv. Prokopa. Nešlo přitom jen o příběh slavného poustevníka a opata, raně křesťanské dějiny či poznávání kláštera. Autoři programu vedli děti hlavně k tomu, aby porozuměli hlubšímu významu prokopské legendy. Bavili se s nimi proto, co vlastně znamená zapřáhnout čerta, jak lze mít pod kontrolou své vlastní vnitřní „čerty“ a jak zabránit tomu, aby s námi špatné vlastnosti „neoraly“. Vedle historických znalostí si tak děti odnášely i docela osobní poznání.

Podobným směrem šel program na zámku v Kroměříži nazvaný Narcis v nás aneb Jsem já z Generace Já? Nad barokní sochou Narcise v zahradní sale terrene se otevřela debata se středěškoláky, nakolik je starověký mýtus pořád aktuální a jak se odráží v jejich životech.

Z jiného konce vzali program v Bečově nad Teplou, kde se zaměřili na historické řemeslné postupy. Lektorem byl například tesař, s nímž si mohli návštěvníci vyzkoušet tradiční zpracování trámů a účastnit se rekonstrukce dřevěného mostu na zámku.

Metodiky Památky nás baví byly vydané Národním památkovým ústavem a také získaly státní certifikát. Jejich principy se ale prosazují o poznání pomaleji. Má to několik důvodů.

Po skončení projektu se zatím vedení ústavu nepodařilo plynule navázat na dosažené výsledky, neboť podobné akce jsou samozřejmě několikanásobně náročnější než běžná reprodukce prohlídkového textu. Příliš se nestará ani o to, aby metodiky inspirovaly praxi nejen tam, kde jsou nadšení a tvůrčí kasteláni, ale i na běžných objektech.

A poslední potíží s projektem Památky nás baví je, že se nesoustředil na hlavní návštěvnický provoz, tedy komentované prohlídky pro smíšené skupiny. Převést nový koncept i do formátu tradičních prohlídek proto ještě bude běh na dlouho trať.

Veřejná mise

Národní památkový ústav se o návštěvnost svých objektů nemusí bát. Češi jsou mimořádně turistický národ, památky mají rádi a čísla návštěvnosti tak setrvale rostou. Je ovšem otázka, jestli by ústav jako veřejná instituce neměl pečovat také o jiné věci než o správu objektů a efektivní turistický ruch.

V americké době Národního památkového ústavu, tedy National Park Service, se již desetiletí řídí odkazem spisovatele Freemana Tildena. Ten v roce 1957 vydal knihu *Interpreting Our Heritage*, v níž definoval šest principů dobré prohlídky. Každý americký průvodce se tak dozví, že jeho cílem není předávat informace, ale probouzet v lidech zájem a provokovat je k myšlení. Dozví se také, že pokud se jeho výklad nedotkne něčeho z osobní zkušenosti návštěvníků (vysloveně nitra), zůstane beznadějně sterilní. Anebo že se má soustředit spíše na celkový obraz a význam památky, jedno jestli historické, nebo přírodní, než na tříšť detailů. Uvědomit si, že stejné principy mohou platit i na českých památkách, by byl zásadní myšlenkový posun. Národní památkový ústav k tomu zatím jen nesměle nakročil. Pokud by se rozhodl vydat dál, musel by mu stát samozřejmě také finančně přispět. Ve Spojených státech dělají průvodce dobře vyškolení a dobře placení zaměstnanci, kteří se na svůj úkol půl roku připravují. V Česku jsou to převážně sezonní brigádníci s odměnou hluboko pod sto korun za hodinu, které nikdo pořádně nevede. Je v tom zvláštní kontrast. Památky považujeme za jakési národní rodinné zlato a do jejich oprav investujeme miliardy. O to, co se děje uvnitř, se ale moc nestaráme.

***

BIBLIOGRAFIE

Metodika průvodcovské činnosti na hradech, zámcích a dalších zpřístupněných památkách Naďa Kubů, Miloš Kadlec, Dagmar Faměrová, Jiří Holub, Petr Wagner Národní památkový ústav. Praha 2014. 83 stran. Volně ke stažení na adrese: <https://www.npu.cz/publikace/metodik-a-pruvodcovska-cinnost.pdf>

Památky nás baví 1–5. Hana Havlůjová, Martina Indrová a kol. Národní památkový ústav, Praha, 2015. 183 + 219 + 196 + 233 + 173 stran. Volně ke stažení na adrese: <http://www.pamatkynasbavi.cz/metodiky-pamatky-nas-bavi-1-5>

Interpreting Our Heritage, Freeman Tilden University of North Carolina Press Chapel Hill, 2007 (první vydání 1957)

O autorovi| JAKUB JAREŠ, historik